

Důstojná náhrada nemajetkové újmy u zvlášť zranitelné oběti znásilnění

12.7.2023 - Kamila Abbasi | Ústavní soud ČR

I. senát Ústavního soudu (soudce zpravodaj Jaromír Jirsa) zrušil část rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 16. 12. 2021, sp. zn. 1 Tmo 11/2020, kterou byla stěžovatelka odkázána se zbytkem uplatněného nároku na náhradu nemajetkové újmy na řízení ve věcech občanskoprávních.

Rozhodnutím bylo porušeno právo stěžovatelky na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí podle článku 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení se základním právem na soudní ochranu podle článku 36 odst. 1 Listiny.

Nezletilá stěžovatelka se od dětství neztotožňuje se svým mužským pohlavím, cítí se být dívkou a v běžném životě se jako dívka identifikuje. V roce 2014 u ní byla diagnostikována vývojová vada – porucha autistického spektra. V roce 2018 byla stěžovatelka hospitalizována na chlapeckém oddělení dětské psychiatrie. Po skončení hospitalizace se stěžovatelka svěřila matce, že byla v průběhu hospitalizace opakovaně znásilňována (přínejmenším) jedním spolupacientem. Tento mladistvý byl v trestním řízení obžalován ze spáchání provinění znásilnění, a stěžovatelka se domáhala jako poškozená náhrady nemajetkové újmy ve výši 500 000 Kč. Krajský soud mladistvého odsoudil za provinění znásilnění a uložil mu trestní opatření a stěžovatelku odkázal s jejím nárokem na náhradu nemajetkové újmy na řízení ve věcech občanskoprávních. Vrchní soud prvostupňové rozhodnutí zrušil a ve věci znovu rozhodl tak, že jednání obžalovaného opět kvalifikoval jako provinění znásilnění a uložil za ně trestní opatření a dále mladistvému uložil povinnost nahradit stěžovatelce nemajetkovou újmu 75 000 Kč; se zbytkem nároku stěžovatelku odkázal na řízení ve věcech občanskoprávních. Ústavní soud nálezem sp. zn. II. ÚS 3003/20 ze dne 3. 8. 2021 zrušil výrok výše citovaného rozsudku vrchního soudu o náhradě újmy, neboť dospěl k závěru, že bylo porušeno stěžovatelčino základní právo podle čl. 7 odst. 1 Listiny tím, že jí, jakožto zvlášť zranitelné oběti, byla přiznána excesivně nízká náhrada nemajetkové újmy a se zbytkem nároku byla odkázána do občanskoprávního řízení, aniž by byl respektován vývoj přístupu trestních soudů k poškozeným. Vrchní soud v návaznosti na nález Ústavního soudu nově rozhodl ústavní stížností napadeným rozsudkem a (při nezměněném původním výroku o povinnosti mladistvého nahradit poškozené nemajetkovou újmu ve výši 75 000 Kč) uložil mladistvému povinnost nahradit stěžovatelce dalších 75 000 Kč; se zbytkem nároku (350 000 Kč) stěžovatelku opět odkázal na řízení ve věcech občanskoprávních.

Následné ústavní stížnosti stěžovatelky Ústavní soud vyhověl a znovu zrušil rozhodnutí vrchního soudu. Vrchní soud opět dostatečně nepřihlédl ke stěžovatelčinu specifickému postavení zvlášť zranitelné oběti a přiznal jí znovu nízkou náhradu nemajetkové újmy. Za nezměněného stavu nerespektoval závazné závěry předchozího nálezu Ústavního soudu (sp. zn. II. ÚS 3003/20), a porušil základní právo stěžovatelky na nedotknutelnost osoby a soukromí, ve spojení s právem na soudní ochranu. Ačkoli byla stěžovatelka ve specifickém postavení zvlášť zranitelné oběti, vrchní soud ji znovu odkázal se zbývajícím nárokem do občanskoprávního řízení, přestože nebylo třeba další prokazování a vrchní soud mohl rozhodnout sám. V případě stěžovatelky nejde jen o výši přiznané náhrady nemajetkové újmy, ale o potřebu komplexního posouzení charakteru újmy, která stěžovatelce vznikla, a intenzity zásahu do jejích osobnostních práv, zvlášť s přihlédnutím k její bezbranné a zranitelné osobě.

Ústavní soud se přitom již ve svém předchozím nálezu zabýval širším kontextem nároku zvláště zranitelných obětí znásilnění na náhradu nemajetkové újmy. Trestním soudům bylo svěřeno rozhodování o (adhezních) nárocích na náhradu újmy právě proto, aby poškození mohli dosáhnout plného uspokojení nároků již v trestním řízení a nemuseli podstupovat další (traumatizující) civilní řízení. Situace, kdy o náhradě nerozhodnou samy trestní soudy a v civilním řízení se opětovně prokazuje oprávněnost nároku, vede k další konfrontaci obětí s jejich traumatickými zážitky, což může vést až k vyvolání pocitu bezpráví a druhotné újmy.

Prožití duševních útrap způsobených znásilněním není třeba prokazovat znaleckými posudky. Podle Ústavního soudu je nutné odlišit „duševní útrapy“ (§ 2956 občanského zákoníku), které představují spíše netrvalou psychickou újmu způsobenou samotným invazivním aktem znásilnění, od „posttraumatické stresové poruchy“ jako diagnózy (§ 2958 občanského zákoníku), která mívá pro znásilněnou osobu trvalejší zdravotní následky a k jejímuž prokázání by mohlo být zapotřebí lékařského posudku. Uvedené kategorie podle Ústavního soudu představují odlišné následky, které nelze směřovat a které mohou zakládat rozdílné nároky. V adhezním řízení vrchní soud bez dalšího dokazování neučinil právní závěr o existenci posttraumatické stresové poruchy stěžovatelky a závěr o absenci duševních útrap dostatečně nevysvětlil, ačkoliv vyplývá z charakteru prokazaného skutku. Není rozhodné, pod jaký konkrétní zákonný pojem trestní soud traumatizující zážitek znásilněné stěžovatelky podřadí (tedy zda jej považuje za „duševní útrapy“, nebo za „další nemajetkovou újmu“). Po poškozeném nelze požadovat, aby svůj nárok sám kvalifikoval podle hmotného práva, neboť právní kvalifikace a rozhodnutí o přiměřenosti odčinění nemajetkové újmy je výlučnou odpovědností soudce, kterou nelze přenášet na účastníka nebo na znalce. To platí tím spíše, když zjištěný skutkový stav soudu umožňoval právně posoudit intenzitu způsobených duševních či psychických útrap stěžovatelky coby zvláště zranitelné oběti, aniž by byl dán důvod vyžadovat další důkaz k jejímu subjektivnímu vnímání znásilnění.

Podle Ústavního soudu ani nově stanovená celková výše náhrady 150 000 Kč neodpovídá závažnosti porušení práva na nedotknutelnost osoby a soukromí stěžovatelky v postavení zvláště zranitelné oběti, zejména nevysvětlil-li vrchní soud ani tentokrát ústavně konformním způsobem své úvahy o výši přiznané náhrady. Ústavní soud nepovažoval za přesvědčivé odkazy vrchního soudu na případy, v nichž byla obětím přiznána nízká satisfakce za znásilnění. Závěr, že dosud přiznaná náhrada je s ohledem na specifické okolnosti případu zvláště zranitelné stěžovatelky příliš nízká, Ústavní soud dále podpořil odkazem na výsledky studie institutu Legal Data Hub Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Byť Ústavní soud zdůrazňuje, že každou věc je třeba posuzovat pečlivě a individuálně, studií zjištěná data značí, že částka požadovaná stěžovatelkou není nepřiměřená.

Na vrchním soudu nyní bude, aby znovu posoudil zbývající nárok stěžovatelky v rozsahu požadovaných 350 000 Kč a vyvinul takové úsilí, aby v adhezním řízení rozhodl o důstojné satisfakci, která by svou výší odpovídala porušení základních práv stěžovatelky s ohledem na její postavení zvláště zranitelné osoby.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1222/22 je dostupný [zde](#) (563 KB, PDF).

<https://www.usoud.cz/aktualne/dustojna-nahrada-nemajetkove-ujmy-u-zvlast-zranitelne-obeti-znasilneni>